

گردشگری و صنایع دستی در استان کرمان

سیدعبدالرضا جعفری صدر
استاد دانشگاه و مدرس گهرشناسی

در زنجیره ارزش گردشگری را به لحاظ عدم توسعه در زیرساخت، نداشتن برنامه بازاریابی محصولات، ارتقاء کیفیت و قیمت تمام‌شده مناسب پیدا نموده است.

نیروی کار مناطق روستایی و عشایری، تحصیل‌کردگان و زنان خانه‌دار از مهمترین منابع انسانی توسعه این بخش می‌باشند و با متناسب شدن نرخ برابری دلار در برابر ریال و گشایش در صادرات و افزایش تعداد گردشگران، استفاده از این فرصت یک ضرورت ایجابی است و نباید در این برهه از زمان با ایجاد محدودیت‌های بی‌مورد باعث خود تحریمی شویم و فرصت را از دست بدهیم. فرصت یعنی این‌که اگر دولت به این جمع‌بندی برسد که از طریق این صنعت می‌توان به حداقل رفع بخشی از مشکلات اقتصادی اقدام نماید، مطمئناً پیشرفت فراوانی را در این زمینه خواهیم داشت.

تبریز در سال ۲۰۱۸ به‌عنوان پایتخت گردشگری کشورهای اسلامی انتخاب گردید و با اختصاص بیش از ۱۰۰۰ میلیارد ریال بودجه برای مرمت آثار تاریخی گامی بلند برای رشد و توسعه گردشگری آذربایجان برداشته است. برتری تبریز نسبت به یزد به‌عنوان مدعی جدی این عنوان، این است که در زمینه گردشگری دارای حدود ۴۰۰۰ اثر ثبت‌شده تاریخی است که تعداد ۳۰۰۰ اثر در فهرست جهانی قرار دارند. تبریز بیش از ۸۰ نوع صنایع‌دستی را در کارنامه خود دارد و امکانات و منابع خود را برای رسیدن به این مقام بسیج نموده است. شهر یزد، رقیب تبریز که پیشگام گردشگری در بخش مرکزی ایران نیز هست، از شرایط آب و هوایی شبیه استان کرمان برخوردار است و جای دارد که برای توسعه گردشگری به تنوع بخشیدن تولیدات صنایع‌دستی و کسب درآمد غیرمستقیم گردشگری توجه شود.

مهم‌ترین پدیده قرن که نقش حیاتی در اقتصاد جهانی دارد، گردشگری است. توسعه و رشد گردشگری در گروه توسعه همه‌جانبه زیرشاخه‌های مرتبط با گردشگری است. صنایع‌دستی و صنعت گردشگری بر یکدیگر اثر متقابل دارند و می‌توانند موجبات رشد و توسعه یکدیگر را فراهم سازند. بسیاری از کشورهای گردشگر پذیر از صنایع‌دستی به‌عنوان بخشی از گردشگری فرهنگی در کنار سایر منابع گردشگری بهره می‌برند.

صنایع‌دستی برای جوامع محلی منابع درآمدی و فرصت شغلی ایجاد می‌کند و از سوی دیگر صنایع‌دستی یکی از نمدهای هنر و فرهنگ یک تمدن محسوب می‌شود. توجه به نیازها و خواسته‌های گردشگران، درک تفاوت‌های فرهنگی و شناخت توانمندی‌های این حوزه می‌تواند به رشد و توسعه صنایع‌دستی کمک نماید.

تحقیقات متعدد به‌عمل آمده در سال‌های اخیر در مورد ارتباط میان معرفی صنایع‌دستی محلی و مکان‌های عرضه مستقیم تولیدات به گردشگران نشان می‌دهد که تا چه اندازه این اقدام در رونق صنایع‌دستی مؤثر بوده است. گردشگری از نوع خرید تقریباً ۱۸ درصد از مخارج گردشگران را شامل می‌شود و لذا رونق صنعت گردشگری در گرو توسعه همه‌جانبه زیر بخش‌های آن از جمله رونق تولید صنایع‌دستی است.

در سال ۲۰۱۷/۱۳۹۶ طبق آمار موجود حدود ۵ میلیون و ۲۰۰ هزار نفر گردشگر ۱۰ میلیارد و پانصد میلیون دلار ارز وارد کشور نمودند که ۶۸۰ دلار آن به‌طور مستقیم و ۱۳۴۰ دلار به‌طور غیرمستقیم در گردشگری هزینه شده است. میزان ۱۳۴۰ دلار ارز هزینه شده غیرمستقیم، هزینه در زنجیره ارزش گردشگری نامیده می‌شود که خرید صنایع‌دستی در مقصد گردشگری یک بخش از آن است. در جوامع سنتی، هنوز فرصت افزایش درآمد از ارز

گوشه چشمی و کمکی از سوی دولت است. صنایع‌دستی که هنوز فرصت مناسب را برای عرضه به گردشگران و حضور در بازارهای جهانی را پیدا نکرده‌اند. این صنایع‌دستی شامل ساخت زیورآلات، گوهرهای قیمتی تا مسگری، فرش و گلیم و پته و سوزن‌دوزی و ملیله‌دوزی است که هر یک می‌تواند رونقی به اقتصاد جوامع محلی بدهد.

به‌جرت می‌توان اظهار نمود که علیرغم تلاش‌های فراوان هنرمندان صنایع‌دستی، افق روشنی پیش روی این صنعت و هنرمندان نیست. از علت‌های مهم می‌توان به بی‌توجهی و عدم حمایت از هنرمندان صنایع‌دستی در توسعه مکان‌های فروش و عرضه مستقیم تولیدات اشاره نمود که روزبه‌روز این هنرمندان را بی‌انگیزه‌تر نموده است. صنایع‌دستی به‌طور کلی به دو گونه است: گونه اول بخش صنایع‌دستی سرمایه‌های مانند فرش، گلیم، پته و زیورآلات است که خریدار به‌قصد اندوخته و کاهش ارزش سرمایه از آن استفاده می‌نماید و گونه دوم بخش صنایع‌دستی تزئینی است که جنبه کاربردی و مصرفی دارد. توجه به هر دو گونه صنایع‌دستی ضروری است.

از مواردی که به‌عنوان فرصت در صنایع‌دستی از آن یاد می‌شود، می‌توان به هزینه تولید کم، استفاده از مواد اولیه داخلی، عدم وابستگی به زیرساخت‌های پیچیده و دارا بودن فرصت‌های فراوان برای اشتغال‌زایی اشاره نمود. صنایع‌دستی نیاز مبرم به ایجاد محتوا و فرهنگ‌سازی دارد. یکی از چالش‌های بزرگ پیش روی هنرمندان صنایع‌دستی هم‌زمان با پای بندی به اصالت هنر ایرانی، توجه به نیازها و سلیقه‌های مخاطب است تا کالای درخور به بازارهای جهانی تولید و عرضه گردد. افزایش کیفیت محصولات، متناسب نمودن قیمت محصولات، تنوع در محصولات و توسعه مکان‌های عرضه آن می‌تواند به رونق صنایع‌دستی کمک فراوان بنماید.

صنایع‌دستی ملی و غیر وابسته است و با ایجاد فرصت شغلی می‌تواند به کاهش مهاجرت و افزایش درآمد در مناطق محروم کمک نماید و چون فن‌آوری پیچیده‌ای را نیاز ندارد می‌توان در مناطق کمتر توسعه‌یافته رشد و تکامل پیدا نماید. از نقاط قوت توجه به صنایع‌دستی این است که صنایع‌دستی متکی به استفاده از منابع داخلی ارزان است، با سرمایه‌گذاری ناچیز قابلیت ایجاد و توسعه در کلیه مناطق شهری و روستایی را دارند، به کارشناسان خارجی نیازی نیست، امکان اشتغال خانگی و کارگاهی برای آن فراهم است و سازگار با محیط‌زیست است و با واردات و با شرایط بین‌المللی دچار بحران و تغییرات گسترده روبرو نمی‌شود. تنوع رشته‌های صنایع‌دستی در استان می‌تواند راهی برای ایجاد اشتغال و کسب درآمد گردد.

حدود یک‌پنجم هزینه گردشگران در مقاصد گردشگری، خرید صنایع‌دستی است. جغرافیای هر منطقه شرایط مساعدی را برای تولید متفاوت و متنوع صنایع‌دستی فراهم نموده است. وجود بیش از ۲۵۶ رشته صنایع‌دستی در ایران و اشتغال حدود ۲/۵ میلیون نفر به‌طور مستقیم نشانه قوت این صنعت است. صنایع‌دستی باید هویت پیدا نماید تا بتواند در کیفیت و قیمت با بازار رقابت نمایند. انتظار است تا بسیاری از جویندگان کار به سمت اشتغال در صنایع‌دستی سودآور که نیاز به سرمایه اندکی دارد ترغیب شوند. لزوم کنترل کیفیت و تهیه استاندارد برای قیمت‌گذاری محصولات صنایع‌دستی ضرورت دارد. ●

در سال ۲۰۱۵/۱۳۹۴ در بین ۱۴۱ کشور، ایران در بخش زیرساخت رتبه ۱۱۹، حمل‌ونقل ۹۳ و در شاخص اولویت صنعت گردشگری برای دولت رتبه ۱۳۵ را اخذ نموده است. رتبه جهانی ۱۱۷ ایران در صنعت گردشگری نشان می‌دهد که باور و عزم جدی برای تقویت گردشگری و زنجیره ارزش آن علیرغم اهمیت آن در نزد مسئولان، سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان وجود ندارد. در سال ۲۰۱۶/۱۳۹۵ امارات متحده عربی ۶۴ میلیارد دلار، ترکیه ۲۶ میلیارد دلار و در خوش‌بینانه‌ترین آمار سهم کشور ما ۶ تا ۸ میلیارد دلار بوده است. باید توجه کنیم که وسعت ایران، تنوع قومی، آب و هوایی، داشته‌های میراثی و ... با کشورهایی که نام برده شد، قابل‌مقایسه نیست.

ضعف‌های ما در حوزه گردشگری عبارت است از: فقدان طرح جامع با نگرش همه‌جانبه به صنعت گردشگری و زنجیره ارزش آن، ضعف شدید در گردشگری الکترونیک، عدم تلاش برای اصلاح تصورات گردشگران برای سفر به ایران، کمبود راهنمایان مسلط به زبان‌های خارجی، عدم استفاده از سامانه‌های مدرن ارائه محتوای ویژگی‌های آثار تاریخی، میراثی و صنایع‌دستی به زبان‌های بیشتر متداول خارجی، عدم توجه به افزایش میزان درآمد غیرمستقیم گردشگری و توسعه منابع ارزآوری در زنجیره ارزش، عدم توجه به مصوبات قانونی و برخورد سلیقه‌ای است که گریبان این صنعت را سالیان سال گرفته است.

نگرانی از تهدیدهایی در منطقه نیز هست که اگر به‌موقع در مورد حفظ جایگاه کشور در صنعت گردشگری اقدامی نشود این خسارت‌ها در سال‌های آینده غیرقابل‌جبران خواهد شد. کشور به‌شدت محافظه‌کار عربستان که تاکنون رغبتی به حضور در صنعت گردشگری تفریحی نداشته، به‌یک‌باره خیز بزرگی را به‌سوی استفاده از منافع صنعت گردشگری شروع نموده است. ایجاد پروژه‌های گردشگری در حاشیه دریای سرخ از این موارد است و مسلماً اگر برای برنامه‌ریزی، مدیریت و اقدام برای کسب جایگاه اول صنعت گردشگری ننماییم و برنامه عملیاتی جامعی نداشته باشیم، مسلماً فضای رقابتی روزبه‌روز تنگ‌تر خواهد شد و در آینده به طرز شگفت‌آوری با سرمایه‌گذاری فراوان و ایجاد مناطق گردشگری متفاوت با خدمات متفاوت و رقابت بیشتر در منطقه خاورمیانه روبرو خواهیم شد که عرصه را بر ما تنگ خواهند نمود و در این رقابت بازنده کسی است که بخواهد الی‌بختگی و بدون برنامه به جایگاه ممتاز برسد.

پس از رفع تحریم‌ها در سال ۲۰۱۶/۱۳۹۵ جنب‌وجوشی در صنعت گردشگری رخ داد و صنعت گردشگری کشور فرصتی پیدا نمود تا پذیرای گردشگران اروپایی و آمریکایی باشد و افزایش حضور این گردشگران نشان می‌داد که این مسافران ترجیح داده‌اند که در کنار سفر به امارت و ترکیه، از میراث فرهنگی ایران که زیانزد خواص و عام است، دیدن نمایند. متأسفانه در این فرصت کوتاه نتوانستیم جایگاه بهتری را در آمارهای جهانی به دست آوریم و همچنان گردشگری کشور از موازنه منفی درآمد گردشگری در رنج است.

صنایع‌دستی در کنار گردشگری می‌تواند یک تجارت درآمدزا گردد، کمتر گردشگر خارجی را می‌توان یافت که به ایران آمده باشد و قطعه‌ای از صنایع‌دستی ایران را با خود به ارمغان نبرده باشد. در استان کرمان تنوع صنایع‌دستی بسیار زیاد است و از شمال تا جنوب در هر گوشه‌ای و در پستوی هر خانه‌ای هنوز چراغ تولید صنایع‌دستی سوسو می‌زند و منتظر